

GLOBALNO TRŽIŠTE – UTJECAJ NA TRANZICIJSKE EKONOMIJE

Mr. sc. Dubravko Mačecević

Veleučilište Velika Gorica, Velika Gorica, Hrvatska

e-mail: dubravko.macecevic1@zg.t-com.hr

Sažetak: Svrha ovoga rada je analizirati i kvantitativno odrediti utjecaj globalizacijskih procesa na zemlje koje su u procesu gospodarske i političke tranzicije. U tome su posebno signifikantne kontroverze ekonomske globalizacije. Primarno, globalizacija je trebala donijeti prosperitet svima.

Rezultati rada se iskazuju sustavnim i analitičkim pristupom djelovanju globalizacije na višerazinska i slojevita tranzicijska društva. Globalizacijski procesi stvaraju neuravnotežene ishode, upitne moralne prihvatljivosti i teško politički održive. Također potvrđuju dihotomnost suprotnosti rezultata koji se ogledaju u stvaranju beskorisnog bogatstva; nepravедnim pravilima igre upravljanja globalizacijom; davanju prednosti materijalnih nad drugim vrijednostima; deficitu suverenosti; deficitu korisnosti za sudionike u globalizacijskim procesima; nametanju promicanjem i pokoravanjem jedne ekstremnije verzije tržišnoga gospodarstva.

Procesi koji se odvijaju na globalnom tržištu induciraju brojne promjene do ostvarenja vrhovnog cilja, održivog razvoja društva. Na tom putu posebno su osjetljive tranzicijske ekonomije potrebite dubljih promjena strategija i obuhvatnijeg pristupa razvoju. Pritom je bitno istaknuti ključne elemente razvojne strategije — osiguravanje većih resursa i jačanje tržišta. Obuhvatni pristup razvoju tranzicijske ekonomije implicira jačanje tržišta koja pridonose alokaciji resursa, ali i jačanje uloge države i utvrđivanje, za svaku zemlju kako dostiže koju fazu razvoja, koja bi mogla biti prava kombinacija države i tržišta.

Ključne riječi: globalizacija, proces, tranzicija, tržište, država

GLOBAL MARKET – IMPACT ON TRANSITION ECONOMIES

Abstract: The purpose of this paper is to analyze and quantify determine the impact of globalization processes on the countries that are in the process of economic and political transition. In doing so, controversies of economic globalization are particularly significant. Primarily, globalization was supposed to bring prosperity to all.

The results of the work are presented in a systematic and analytical approach to the workings of globalization multilevel and multi-layered transitional societies. Globalization processes

are generating unbalanced outcomes, questionable moral acceptability and difficult politically viable. Also confirmed dichotomy contrary results are reflected in the creation of useless wealth; the unfair rules of the game managing globalization; the provision of material advantages over other values; a deficit of sovereignty; the deficit usefulness for participants in the globalization process; the promotion and submission to a more extreme version of a market economy.

The processes taking place in the global market induce many changes to achieve the supreme goal of sustainable development of society. In this way are particularly vulnerable transition economies needs deeper changes strategy and comprehensive approach to development. It is important to highlight key elements of the development strategy – providing greater resources and strengthening market. Comprehensive approach to the development of a transitional economy implies strengthening the market allocation of resources that contribute to, and strengthen the role of the state and determine, for each country to reach that stage of development, which could be the right combination of state and market.

Keywords: globalization, process, transition, market, state

1. UVOD

U znanstvenim diskursima tijekom proteklih godina fenomen globalizacije kao koncept, paradigma započeo je svoj spektakularni diskurzivni put, od široko zamišljene društvene teorije pa sve do zamjene za svaku moguću teoriju. U globaliziranom svijetu mjesto nije teritorijalno fiksirano pa su globalni odnosi nadteritorijalnog, transgraničnog ili transsvjetskog karaktera.

Gospodarstvo je međupovezani sustav u kojem postoji značajna neizvjesnost o budućim događajima i o djelatnosti drugih aktera u gospodarskom procesu, kao i neprestano pojavljivanje kaotičnih procesa, usprkos pretpostavljenom i stvarnom determinizmu. (Horvat, 2001) Smatra se da je lijek za to gospodarsko planiranje. Naravno, ne i panacea. Dobre strane tržišnog automatizma ostaju, a s time i neovisnost gospodarskih subjekata i sloboda izbora i inicijative. Ni organizacijski tehnološki faktori proizvodnje na strani ponude ni načini raspodjele i ograničena potrošnja sa stajališta potražnje nisu temeljni razlozi strukturnih protuslovlja i krize tržišnog sustava. (Tucak, 2007)

Globalizacija znači povećanje međuovisnosti zemalja svijeta. Uskrata koristi od globalizacije kroz trgovinske sankcije može biti učinkovito sredstvo da se unese odgovornost kod onih koji uništavaju svjetski okoliš. (Stiglitz, 2007) No liberalizacija trgovine je i jedan od najprijeponijih aspekata globalizacije; mnogi smatraju da navodni troškovi — niže nadnice,

rastuća nezaposlenost, gubitak nacionalne suverenosti — pretežu nad tobožnjim koristima veće efikasnosti i povećanog rasta

2. METAMORFOZA GLOBALIZACIJE — GLOBALNO TRŽIŠTE

Rukovodeći se paradoksom današnje globalizirane ekonomije iskustva valja podsjetiti na premisu: što se svijet doima nestvarnijim, to više se traži ono što je stvarno (Gilmore & Pine, 2007). Spoznaja o turbulentnosti globalnog tržišta proizvodi potrebu bitka stvarnosti, originalnosti, izvornosti, iskrenosti i autentičnosti.

Društveni se odnosi u jednom trenutku potvrđuju *razmjenom*, i to prihvaćanjem i izazivanjem razmjentelja. Uzme li se tržište socioekonomskim metasustavom tada valja upozoriti na njegovu iznimnu nestabilnost jer, što je organizacija veća, to je sustav nestabilniji. Fizikom poticana metafora, upućuje da *jerazličitost* (Atlan, 1979) inducirana složenošću kroz šum (povećanjem broja informacija u sustavu), a *ponavljanje* titranjem kroz undulaciju (smanjenjem entropije). Sintetizirano, riječ je o lokalnom redu, negovu prekidu i obnovi pod učinkom slučajnih napada čime se izražavaju uvjeti stabilnosti, nereda i reorganizacije. Tako se bez sumnje otvaraju putovi razmišljanja o tržištu kao sustavu sustava, njegovom poretku i promjenama, ali i potrebi kreiranja modela oblika i njihovih pukotina.

U temeljima globalizacije leži snažna tendencija približavanja idealu slobodne trgovine što u cijelosti odgovara slici potpune konkurencije na svjetskom tržištu. Ovaj je model izuzetno atraktivan i to kako za potrošače tako i sa stajališta racionalnog korištenja resursa uopće. Tržišnim je subjektima na slobodnom svjetskom tržištu omogućeno stvaranje tržišne instance u bilo kojem dijelu svijeta, pri čemu se profit stvara samo prodajom i bez uplitanja država kod formiranja cijena. Temeljem ponude i potražnje i bez ikakve regulacije formiraju se cijene na tržištu koje se samo uređuje kao jedina organizirana snaga u gospodarstvu.

Prisjetimo se, kapitalističko je tržište mehanizam koji je uvijek išao u suprotnom pravcu od bilo kakve podjele između unutarnjeg i izvanjskog. Ono je kočeno isključenjima, a raste uključivanjem uvijek povećavajući broj onih koji su unutar njegove sfere. Profit može biti produciran samo kroz kontakt, dogovor, razmjenu i trgovinu.

Ostvarenje svjetskog tržišta tvorilo bi određenu točku ove tendencije. U svojoj idealnoj formi za svjetsko tržište nema izvanjskoga: cijeli svijet je njegova domena. Prepoznavajući ga kao dijagram moderne moći i disciplinarnog društva, svjetsko tržište moglo bi poslužiti adekvatno (pa makar ono nije arhitektura, zapravo je anti-arhitektura) kao dijagram imperijalne moći i društva kontrole.

Globalno tržište, ne samo kao makroekonomski model, već i kao politička kategorija, ne može egzistirati bez određene forme pravne regulacije, a ova pak ne može opstati bez moći koja garantira njeno provođenje. Pravna regulacija globalnog tržišta ne označava samo novu najvišu formu moći koju ta regulacija sama organizira; u tom se ustroju pokazuju drukčije

mogućnosti života i otpora, produkcije i klasne borbe. *Globalna dimenzija tržišta* ne predstavlja samo genuinu formu svijesti, niti samo horizont praktičke imaginacije dugog trajanja već ponajprije aktualni oblik organizacije. Štoviše, ne radi se o neformalnom obliku organiziranja, već i više od toga: o novom ustroju.

Globalizirano tržište političko jedinstvo postiže atributima koji su oduvijek karakterizirali suverenost: to su vojna, monetarna, komunikativna, kulturalna i lingvistička moć. Vojna moć izvire iz autoriteta koji isključivo raspolaže svim oblicima oružja, uključujući nuklearno oružje. Komunikativna sila se pak prevodi u trijumf jednog jedinog kulturalnog modela ili univerzalnog jezika. Taj je dispozitiv moći nad-nacionalan, globalan i totalan.

U ubrzanom procesu prožimanja svih krajeva svijeta *moć globalnog tržišta* se koristi ekonomsko-financijskim ujedinjenjem kao instrumentom uspostavljanja imperijalnog prava, intenzivirajući kontrolu nad svim aspektima života. Stoga je potrebno naglasiti upravo tu biopolitičku kvalitetu *moćiglobalnog tržišta* čije je konstituiranje označeno stanovitim rezom: prijelazom iz fordističke organizacije rada k postfordizmu; iz načina produkcije okrenutom tvornicama k mnogo opsežnijim formama iskorištavanja svih resursa. Pritom se radi o socijalnim, nematerijalnim formama koje se tiču života u njegovim intelektualnim i afektivnim artikulacijama, periodima reprodukcije, migracijama i dr. Globalno tržište stvara biopolitički ustroj zato što je sama produkcija postala biopolitička. To znači da nacionalna država raspolaže dispozitivima disciplinarnog društva u organiziranju funkcioniranja moći i dinamike koncenzusa, konstruirajući istovremeno socijalnu i produktivnu integraciju kao i odgovarajuće modele državljanstva — dok globalno tržište s druge strane razvija dispositive kontrole koji zaposjedaju sve aspekte života transformirajući ih prema modelima državljanstva i produkcije, što pak koristi totalitarnoj manipulaciji svih vrsta djelatnosti, okoliša, socijalnih i kulturalnih odnosa itd. U onoj mjeri u kojoj prostorno decentraliziranje produkcije pridonosi društvenoj mobilnosti i fleksibilnosti, ono pojačava piramidalnu strukturu moći i globalnu kontrolu aktivacije deteritorijaliziranih društava. Proces je čini se, ireverzibilan i svugdje vrijedi: prijelaz od nacije k moćnom globalnom tržištu; premještanje produkcije iz tvornice u društvo; supstituiranje rada komunikacijom i, konačno, evolucija disciplinarnih načina vladanja u procedure kontrole.

Koliko je kapitalizam potican rastom transgraničnih odnosa utoliko su kompanije u proteklom desetljeću imale porast trans-svjetskih marketinških mogućnosti. S globalnim dostignućima na području telekomunikacija, kompjutorizacije i zračnog prometa, kompanije mogu razvijati bilo koji tržišni položaj u bilo kojem dijelu svijeta—globalizacija je tvorila značaj u intenzifikaciji konzumerizma preko cijelog svijeta.

Rastućim prometom, globalna prodaja može kreirati novu ekonomiju obujma i udružene mogućnosti za povećanu profitabilnost. Trošak razvoja suvremene «visoke tehnologije» je značajan samo na način da *globalno tržište* osiguranjem adekvatnog obujma pretvori tako rizične pothvate u komercijalno održive. Nadalje, u tom i drugim sektorima, korporativne zarade mogu biti unaprijeđene koordiniranim transsvjetskim marketinškim strategijama tako da između ostalog, fokusiraju napore na točku najvećeg profita. Dodatno, kompanija može maksimizirati dugoročne zarade pokrivanjem inicijalnih gubitaka novim tržišnim lokacijama s

visokim viškom prihoda od uspostavljenih prodavaonica. Kao rezultat rasprostranjene globalizacije tržišta, potrošači disperzirani preko cijele planete kupuju iste robe u isto vrijeme. U formulaciji Michaela Portera, «tržišni segmenti danas izgledaju manje bazirani na različitostima država, a više na različitosti kupca koji prelazi državne granice».

Ključna promjena koja se na *globalnom tržištu* dogodila u proteklom periodu, značajna sa stajališta međunarodnog marketinškog koncepta, spomenuto je pomicanje naglaska u međunarodnom poslovanju s makroekonomske na mikroekonomsku razinu donošenja odluka. Jer, strateški menadžmentski pristup kao osnova suvremenog marketinškog koncepta, zamagljuje granicu između makro i mikro razine čineći je uglavnom analitičkom. To pomicanje k poduzeću kao ključnom nositelju međunarodnog poslovanja i odlučivanja, u značajnom je stupnju unijelo izmjene i u shvaćanju međunarodne podjele rada i bitno promijenilo smjer globalizacije na planu proizvodnje i trgovine između zemalja, što je i primoravalo zemlje na usklađivanje izvoza s njihovim uvoznim zahtjevima, tj. usmjeravalo ih da uvoze onoliko koliko im izvozni prihodi dopuštaju (što je kao rezultat objektivno značilo limite za specijalizaciju).

U definiranju globalnih odnosa na svjetskom tržištu (ne samo danas nego i kroz ekonomsku povijest) značajno mjesto imaju i ulaganja u inozemstvu — *portfolio* i izravna. Na putu ka globalizaciji svjetske ekonomije, ovakva ulaganja su imala značajan doprinos zbog njihovog kumuliranog djelovanja na podizanje ukupne razine međunarodne robne razmjene.

Strane direktne investicije (FDI—*Foreign Direct Investment*) su ključna karika integracije proizvodne i marketinške funkcije poduzeća sa svjetskim tržištem. Sposobnost da se međunarodne poslovne aktivnosti organiziraju na integralan način između različitih država, danas je kritični čimbenik osiguranja učinkovitosti i konkurentnosti poduzeća, jer je proces globalizacije već uzeo maha, tako da u bilo kom smislu postaje parametar nacionalnog ekonomskog razvoja svake države.

Odluka za FDI aktivnosti na razini poduzeća u biti proizlazi iz opredjeljenja za dublje, intenzivnije, odlučnije i potpunije uključivanje na *globalno tržište* na temelju opredjeljenja za potpuno marketinško angažiranje, tj. prihvaćanje i razvijanje međunarodnog marketinškog koncepta. Riječ je o potpunijem tržišnom opredjeljenju u razvijanju poslovnih aktivnosti poduzeća na temelju dublje ekonomske integracije s globalnim tržištem.

U tradicijskom, vanjskotrgovinskom smislu međunarodna ekonomska integracija se često promatra kroz širenje tržišnih veza na temelju većih tijekova trgovinske i faktorske razmjene s jedne, i aktivnosti države u cilju reduciranja prepreka za ove tijekove kao glavnog stimulansa u povećanju stupnja integracije, s druge strane. Ovaj tip tzv. *plitke integracije* zapostavlja udio u međunarodnoj podjeli rada i na razini proizvodnje. Riječ je o međunarodnoj proizvodnji, što podrazumijeva da poduzeće ima nadzor nad izvjesnom produktivnom aktivom u više nego jednoj zemlji koja se obično stvara putem FDI, ali i putem različitih nevladinih modaliteta angažmana.

Ovaj tip *uključivanja na globalno tržište* i ostvarivanje veza preko nacionalnih granica mijenja karakter i profil međunarodne ekonomske integracije poduzeća usmjeravajući ga s plitke, na dublju tržišnu integriranost. Istovremeno, *dubljaintegracija* se razlikuje od plitke ne

samo jednostavno po obliku, odnosno kanalima angažiranja nego i po načinu, pristupu međunarodnom poslovanju i svjetskom tržištu. Stoga se ulaganja u inozemstvu, za razliku od čiste trgovinske razmjene, ne završavaju samo inicijalnim transakcijama već imaju širi horizont jer označavaju opredjeljenje za dugoročnije veze između nositelja poslovne aktivnosti smještenih u različitim zemljama. S gledišta razvoja međunarodnog marketinga u punom smislu to znači da poduzeće mora uspješno stvarati kombinaciju integriranja međunarodne trgovinske i proizvodne funkcije u skladu sa svojim strateškim opredjeljenjem koje je usmjereno na potpunije i dugoročno uključivanje u međunarodnu podjelu rada na globalnom tržištu (u globalnu ekonomiju).

3. GLOBALIZIRANO TRŽIŠTE – IMPLIKACIJE NATRANZICIJSKE ZEMLJE

Globalizacija je vrlo redundantan pojam u čemu se slažu mnogi autori i analitičari ovog fenomena pa kao takav implicira bezbroj karakteristika s pozitivnim, ali i negativnim predznakom. Ovaj je fenomen naša stvarnost, s pretežito pozitivnim karakteristikama, a naročito gledajući s aspekta ekonomije preko globaliziranog tržišta djeluje na male i tranzicijske zemlje putem sljedećih prednosti:

- Tržište, postaje cijeli svijet, a zahvaljujući komunikacijskim tehnologijama omogućeno je ipak jedno normalno stanje na Globusu, a to je mogućnost međusobnog komuniciranja bez obzira na sve razlike koje postoje među ljudima, a obzirom na jednakost porijekla, i činjenicu da svakim danom sve više imaju zajedničke interese, a posebno i probleme.
- Globalizacija preko globalnog tržišta razbija onaj vid državnog suvereniteta koji negira čitav set ljudskih prava svojim građanima. Uopće, može se reći da globalizacija potiče demokraciju, a naročito u slučaju malih zemalja i zemalja u tranziciji jer su primorane da bezrezervno prihvate pravila otvorenog svijeta.
- Kao pozitivna strana često se navodi i mogućnost problematiziranja određenih lokalnih sukoba i ratova u internacionalnim okvirima.
- Bitan je element globalizacije prilika direktnog priključka na svjetsko tržište bez prethodnog priključenja nekoj većoj političkoj zajednici koja je dovoljno velika da može koristiti prednost veličine tržišta.
- Globalizacija omogućava manjim državama i tranzicijskim državama usmjeravanje k svjetskim integracijama jer nova "pravila igre" koja se nude pružaju više prostora za izražavanje njihovih posebnosti nego što je to slučaj s njihovim matičnim državama ili neposrednim državnim okruženjem.
- Bitna pozitivnost globalizacije za male i tranzicijske države proistječe i iz potrebe da se ona međunarodno regulira, donosi potrebu za jačanjem uloge međunarodnog prava, jer ništa nije važnije za opstanak male, tranzicijske države od vladavine prava u

međudržavnim odnosima. Alternativa tome je vladavina sile, a u tom kontekstu je nedostatak veličine ozbiljan problem.

Globalizacija obuhvaća tri temeljna međusobno povezana elementa: (1) *ekspanzija tržišta*; (2) *izazov za državu i institucije*; i (3) *pojava novih društvenih i političkih pokreta*. Oni ne predstavljaju alternativne definicije kao ni nove teorije, već odražavaju različite aspekte globalizacije.

Globalizacija može biti shvaćena kao proces (ili skup procesa) koji utjelovljuje transformaciju u prostornu organizaciju društvenih odnosa i transakcija, stvaranje transkontinentalnih ili međuregionalnih tijekova i mreža aktivnosti, interakcija i moći. Nju obilježavaju četiri vrste promjena: (1.) uključuje protezanje društvenih, političkih i ekonomskih aktivnosti preko političkih granica, regija i kontinenta; (2.) sugerira intenzifikaciju, ili značajni rast, međupovezanosti i tijekova trgovine, investicija, financija, migracija, kulture, itd.; (3.) ekstenzivan i intenzivan rast globalne međupovezanosti može biti povezan s ubrzanjem globalnih interakcija i procesa, kao što evolucija svjetskih transportnih sistema i komunikacija povećava brzinu difuzije ideja, roba, informacija, kapitala, i ljudi; i (4.) ekstenzivan i intenzivan rast i brzina globalnih interakcija mogu biti udruženi s njihovim produbljivanjem utjecaja tako da efekti udaljenih događaja mogu biti značajniji bilo gdje i čak lokalno najizraženiji događaji mogu imati enormno globalne posljedice. U tom smislu, granice između domicilnih i globalnih događaja mogu postati izbrisane.

Prema tome, globalizacija može biti promišljena kao širenje, intenzifikacija, ubrzanje, i rast utjecaja svjetske međupovezanosti. Promatrajući pojam globalizacije na taj način, postaje moguće prikazati u obliku empirijskih uzoraka svjetskih veza i odnosa preko svih ključnih domena ljudskih aktivnosti, od vojnih do kulturnih.

Globalizacija se može kroz globalizirano tržište okarakterizirati u uvjetima različitih kvantitativnih i kvalitativnih elemenata. Kvantitativni i kvalitativni aspekti promatranja nisu uvijek detaljnije razlučivi, već su vrlo usko povezani te ukazuju što mogu očekivati tranzicijske zemlje u tom smislu.

Kvantitativni elementi, izraženi naturalno mogli bi se specificirati u slijedećem:

1. Rast *broja mehanizama* međupovezanosti i srodnih preko-graničnih transakcija koji su u stalnom porastu: od tradicionalnih tijekova razmjene do izravnih stranih ulaganja (FDI), *portfolio* investicija i drugih finansijskih tijekova kao i odnosnih profita i dividendi iz takvih investicijskih ulaganja, i u konačnici od poslovnog partnerstva do međunarodnog pokreta ljudi.
2. Kasnije preuzima mnoge forme i afekte bilo ekonomija ili društava na potpuno različite načine kao što su kretanje ljudi na odmor ili traženje zaposlenja ili bijeg od dosade ili iz poslovnih razloga. Štoviše, svi ti tijekovi su značajno porasli (Held, D. et al., 1999).

3. Rast u "*ekstenzivnom*" smislu, da je u geografskom dosegu međupovezanosti. Glavnina tijekova teži biti ograničena na specifične regije kao što je Europska Unija. Međutim, definicija regija postupno postaje sve više inkluzivna kao na primjer u slučaju upravo Europske Unije i zemalja u tranziciji posebno. Štoviše, u značajnom je porastu u inter-regionalnim tijekovima kao što su troškovi transporta i otklon komunikacija.
4. Rast u "*intenzivnom*" smislu ili u smislu "*dubine*" preko-graničnih aktivnosti i transakcija. Težina takvih aktivnosti u odnosu prema veličini nacionalnih i svjetske ekonomije je narasla do neslučenih razmjera.

Između *kvalitativnih promjena* moguće je izabrati i naglasiti sljedeće:

1. "*Širina*" promjena. Rang i broj "područja" afektiranih globalizacijskim procesom je ogroman i u porastu: od populističkih pokreta do kulturnih, ekoloških, tradicionalnih i manje tradicionalnih ekonomskih transakcija, te politike i vojne mašinerije (Held, D. et al., 1999). Štoviše, procesi su kumulativni na više različitih načina. Zato jer mehanizmi i transakcije kroz države, naglašeno tranzicijske države nisu ekskluzivni već se kumuliraju; zato jer se efekti šire od jednog do drugog područja: uključujući ekonomiju, politiku, kulturu i društvo u cjelini. Zato jer jednom započet globalizacijski proces tendira kao gruda snijega za većinu ili sve mehanizme i promatrana područja tranzicijskih zemalja.
2. *Tehnološka* osnova globalizacije i posebice informatičko-komunikacijsko-tehnološka revolucija (ICTs—*Information Communication Technologies*). Nove tehnologije utječu na intenzivnost, ekstenzivnost i širinu globalizacije, baš kao što je, brzina kretanja proizvoda, ljudi i resursa. One također omogućavaju razvoj novih oblika transakcija unutar granica jedne zemlje kao i preko njih.
3. *Socijalne i organizacijske promjene*. Nove tehnologije i globalizacijski procesi utječu na oblike korporativne organizacije proizvodnje. Oni također utječu na organizaciju vlasti unutar i van nacionalnih-država, kao što je, povezanost između grupa i naroda. "Mreža" ekonomije je nešto što utječe na proizvodnju, potrošnju i društvo u cjelini (Castells, 1996).
4. *Politička osnova*. Započinjanje s administracijom M. Thatcher i R. Reagana mnoge vlade širom svijeta su aktivno podržavale globalizacijski proces prema posebnim smjerovima. Podrška se je manifestirala kroz deregulaciju politika, kroz privatizacijske programe, kroz promicanje spajanja i preuzimanja (M&A—*Mergers & Acquisitions*), kroz postupno rastavljanje politika blagostanja, kroz davanje monetarne stabilnosti i politika u cijelosti ili samo uloge u upravljanju ekonomijom. Tako, globalizacija kroz globalizirano tržište postaje dio tržišno-vođenih politika. Štoviše, uvriježena su mišljenja da globalizacijski proces ne može i ne bi trebao biti pomiješan s vlašću. Tako je globalizacija otišla vrlo daleko ruku-pod-ruku sa snažnom ideologijom liberalizma.

5. *Financijska dominacija ekonomije.* U fazi kapitalističkog razvoja globalizacija danas ima snažnu financijsku osnovu. Dominacija financijskog kapitala nije nova pojava u kapitalizmu na nacionalnom i internacionalnom stupnju razvoja. Između mnoštva pokazatelja ovdje je potrebno istaknuti one najvažnije, kao što su, direktne strane investicije (FDI), *portfolio* investicije (PI—*Portfolio Investment*), širok spektar spajanja i preuzimanja (*M&As*) i volumen financijskih transakcija unutar granica i prekograničnih transakcija.

Transnacionalne kompanije igraju ključnu ulogu u razvoju organizacijskih inovacija unutar i van granica; zaista one su, danas, jedini akter koji može istinski planirati organizaciju, kontrolirati aktivnosti preko granica. To ih stavlja u poziciju znatne moći nasuprot drugim akterima, a posebno u odnosu s nacionalnim vladama, potrošačima, uni-nacionalnim kompanijama. Ovdje su *političke implikacije* dvostruke. *Prvo*, razvoj politika je dizajniran tako da omogućava drugim akterima punije i aktivnije participiranje u globalizacijskim procesima. Drugim riječima, politike su dizajnirane da razviju protezanje transnacionalne moći i na druge aktere. *Drugo*, morala bi se prihvatiti činjenica da postoje dobitci stvoreni tehnološkim i organizacijskim inovacijama, ali oni mogu biti poprilično nepoželjni učinci i socijalni troškovi. Aktivnosti transnacionalnih kompanija i smjer njihovih inovacija nisu uvijek u središtu zanimanja ostalih grupacija u društvu, bilo da su potrošači, radništvo ili manje kompanije ili svi mi u odnosu na okruženje. Morao bi postojati viši stupanj demokratske kontrole, a društva bi kroz različite državne institucije morala ponovo uspostaviti kontrolu nad strateškim smjernicama našeg gospodarstva i koordinirano podržati i prevenirati aktivnosti transnacionalnih kompanija. *Treće*, u svijetu u kojem mnoge aktivnosti prelaze granice, javlja se potreba za transnacionalnom vlašću pored slojeva nacionalne, regionalne i lokalne vlasti. To bi se moglo postići izgrađivanjem vlastitih nadnacionalnih institucija sa ciljem monitoringa transnacionalnih aktivnosti i ojačavanja nekih ili odvratiti druge u svezi s ukupnom strategijom izvedenom u suradnji s nacionalnim vlastima. Čini se da su vlasti, osamdesetih i devedesetih godina dvadesetog vijeka, napustile borbu i predale razvoj strategija, prepuštajući transnacionalnim kompanijama na upravljanje. Tako se je razvila situacija u kojoj su se strategije jedne zemlje razvijale individualnim aktivnostima transnacionalnih kompanija, a nikako državnim aktivnostima ili aktivnostima drugih ekonomskih aktera. To ipak ne znači da se nisu pojavljivale koherentne korporativne strategije. Kako kompanije razvijaju svoje vlastite strategije neovisno o bilo kome i u okviru rivaliteta, ukupni rezultat je često ekonomsko i društveno okruženje puno nekonzistentnosti i nedostatka dosljednosti. Javlja se i potreba za jačanjem industrijskih politika s obzirom na: udio u načinu balansiranja sa strategijama transnacionalnih kompanija; podržavanju drugih aktera u razvoju transnacionalne moći; koordiniranju sa nadnacionalnim institucijama. Nacionalne države će koordinirati funkciju i konfliktno rješenje funkcije. Te dvije funkcije su nametnute odnosima između države i transnacionalnih kompanija, između transnacionalnih kompanija i drugih aktera u ekonomskom sustavu, između nacionalne i internacionalne

zajednice, između nacionalne i internacionalne vlasti. Iako je globalizacija proces koji već traje intenzivno od druge polovine dvadesetog stoljeća, sve se više pokazuje da taj proces ima višeslojne aspekte od kojih su neki i nepovoljni. Tako se smatra da globalizacija posebice ugrožava *zemlje u tranziciji* i zemlje u razvoju, dok se njome najviše koriste razvijene industrijske zemlje, posebice SAD. One navodno imaju najviše koristi od globalne cirkulacije kratkoročnog špekulativnog kapitala, koji se na osnovi informacijsko-komunikacijske revolucije, strelovito prenosi s jednog na drugi kraj zemljine kugle. To je danas *jedno* od najnepovoljnijih posljedica globalizacije, za koju se lijek vidi u pojačanoj regulaciji svjetskih novčarskih tijekova, pogotovo u većoj kontroli kratkoročnog špekulativnog kapitala.

Implikacije globalizacije su izvor nebrojenih rasprava, posebice intenzivnih oko interpretacija utjecaja globalizacije na investicije, novčane tokove, poslove, profit i blagostanje. Tako je jedna od važnijih pretpostavki, da globalizacija reducira ulogu i utjecaj država u podizanju životnog standarda i blagostanja u svojim vlastitim granicama. Tehnološke prednosti globalizacije, kako se često tvrdi, omogućava multinacionalnim kompanijama vladanje u poslovanju na način da si priskrbljuju maksimalizaciju poslovnih učinaka. To znači da mogu odgovoriti brže i radikalnije na promjene u nadnicama i poreznim troškovima. S druge strane, to prisiljava državu na deregulaciju svojih kompetencija u investicijama — s tim da su kompetencije označene kao "utrka do kraja" na način da država smanji i ublaži regulatornu strukturu koja drži nadnice i poreze na visokoj razini. Takova deregulacija rezultira primarno većom "alokativnom efikasnošću", manjim utjecajem države, nižim troškovima, višim profitima i većom mogućnošću zapošljavanja, ali to prate i određene negativnosti kao što su niže nadnice, umanjenje životnog standarda i povećanje nejednakosti. Ipak, moglo bi se ustvrditi da su svi ti argumenti o *implikacijama* globalizacije u priličnoj mjeri varljivi. Premalo je dokaza da država uistinu traži multinacionalne kompanije i strane investitore deregulacijom u pravcu nižih nadnica i nižih poreza na kapital, jer u globaliziranom svijetu multinacionalne kompanije (*MNEs*) nisu privučene nižim nadnicama i nižim porezima, već je njihova konkurentnost i atraktivnost područja investicija ovisna mnogo više o zahtjevima na *znanjem-intenzivnoj proizvodnji*. Prvotne premise o stavu da će globalizacija rezultirati potpunim smanjenjem uloge države uistinu su neosnovane pa čak i ako su intuitivno atraktivne. Utjecaj globalizacije zaista treba analizirati poklanjajući posebnu pažnju činjenicama baš tako kao što to čine potencijalne eksplanatorne teorije. U tom kontekstu, vrijedno je zabilježiti neke od širokih grupacija pobjednika ali i gubitnika u globalizaciji u industriji, u radnoj snazi, u društvu i u međunarodnim zajednicama.

Globalizacija je također politički utjecala na države, stvarajući pobjednike i gubitnike na međunarodnoj razini. Na jednom je mjestu, rezultat opisan kao svjetsko obuhvaćanje "zone mira" i "zone nemira". U industrijaliziranim zemljama, globalizacija može proizvesti "divovski pluralističku sigurnosnu zajednicu," i kohezivni republikanski poredak "usredotočen na ekonomsko blagostanje, demokratsku vlast i liberalnu toleranciju". Međutim, u zoni nemira, javljaju se različite političke opcije. Pokušaj nagodbe oslabljene vlasti s rastućim ekonomskim, političkim i religijskim nejednakostima, rezultira u mnogo slučajeva

daljnjim slabljenjem države i demokracije, i osvjetljavanju nemira i siromaštva. Na međunarodnoj razini, globalizacija opskrbljuje neke manje i tranzicijske države s novim prilikama, ali također ističe postojanje moći i prednosti velikih i snažnih država. Rastuće međunarodne ekonomske aktivnosti zahtijevaju globalna pravila, regulacije, i pojačanje na međunarodnoj razini. Štoviše, stvara potrebu za pojačanim pravilima. U tom smislu ekonomska globalizacija baca svijetlo na najveće i najmoćnije države u globalnoj ekonomiji: poglavito SAD i njezinu efikasnu ulogu koju si osigurava u međunarodnim institucijama. Važno je dodati da uloga tako moćne države ne leži isključivo u jačanju pravila, već i u generiranju i oblikovanju prividno "univerzalnih" ideja i svijesti o tome što međunarodna pravila zapravo jesu. John Williamson i Stephan Haggard su 1994. godine nastojali dokazati da: barem u intelektualnom smislu, živimo danas u jednom svijetu, radije nego u tri. Taj "jedan" *intelektualni svijet* (politike liberalizacije i demokratizacije) u mnogome izgleda da nije toliko znak globalne konvergencije koliko znak dominacije SAD. Globalizacija uključuje ekonomske, političke i socijalne procese, koji imaju odlučujuću ulogu u pojavi novih pobjednika i gubitnika. Rastuća komunikacijska tehnologija, putovanja i kontakti pružaju nove mogućnosti u traženju emancipacije ili pozitivnih promjena. Međutim u isto vrijeme, središnja briga o globalizaciji leži u tome da će pojačati nejednakosti tako da će vratiti grupe unutar zemalja u razvoju, i grupa država, siromašnjoj ekonomičnosti, i politički manjoj mogućnosti utjecaja na pravila igre. *Implikacije* globalizacije ovisit će u mnogo slučajeva o snazi i adaptabilnosti država, ne samo kao mjesta moći i autoriteta, već također i predstavljanja i demokracije. Globalizacijski procesi se odvijaju kontradiktornim i opozicijskim načinima. U tom se smislu *implikacije* ne bi smjele simplificirati i svesti isključivo na mišljenje o tome da se isključivo radi o odvlačenju moći ili utjecaja iz lokalnih zajednica i nacija prema globalnoj areni, kao i o stavu da globalizacija vuče samo prema gore, već također gura i prema dolje, stvarajući nove pritiske na lokalnu autonomiju. Američki sociolog *Daniel Bell* to vrlo dobro izražava sintagmom da su nacije postale premale da bi riješile velike probleme, ali također i prevelike da bi riješile male probleme. Čimbenici kao što su komparativne prednosti, reduciranje troškova transporta, ekonomija obujma, reduciranje trgovinskih barijera, govore u prilog činjenici da će se proizvodi i usluge stvarati na onom mjestu gdje je to najučinkovitije obaviti. Na taj način svjedočimo promjenama koje preusmjeravaju proizvodnju u zemlje s najnižim troškovima. Tako se stvara okruženje gdje lokalna industrija mora biti konkurentnija na svjetskoj sceni. Tamo gdje se ne postiže ovaj cilj, industrija opada, a radnici se otpuštaju. U drugu ruku, to dokazuje da globalizacija pomaže u eliminiranju siromaštva u zemljama u razvoju i tranziciji kroz provođenje industrijalizacije u tim zemljama kao nikada do sada. Globalizacija i ekonomija obujma također rezultiraju u globalnim, multinacionalnim kompanijama većom sposobnošću u upravljanju implikacijama tih promjena.

Općenito se može reći da tranzicijska ostvarenja veoma mnogo odstupaju od onih očekivanih, pretpostavljenih i poželjnih. Ostvarenja ni u jednoj zemlji nisu išla u smjeru razvoja društva blagostanja.

Stoga, imajući prednje u vidu i u potrazi za odgovarajućim rješenjima, na ovome bi se mjestu moglo ukazati na određena načela kojima bi se moglo promišljati kada su u pitanju zemlje u tranzicijskim procesima (Rodrik, 2012): (1) u sustave upravljanja trebalo bi ugraditi cjelovitost tržišta, posebice uključivanjem potpornih socijalnih institucija; (2) demokratsko upravljanje u velikoj mjeri će biti organizirano unutar nacionalnih političkih zajednica, bez inzistiranja na globalnom upravljanju; (3) temeljna institucionalna infrastruktura globalnoga gospodarstva trebala bi biti izgrađena na državnoj razini oslobađajući zemlje da razviju institucije koje im najbolje odgovaraju; (4) pravo zaštite vlastitih propisa i institucija, podupiranjem nacionalnih pravila (porezna politika, financijski propisi, standardi rada ili pravila zdravlja i sigurnost potrošača) i eventualnim podizanjem barijera na granici ako je potrebno; (5) nametanje svojih institucija drugima trebalo bi biti svedeno na minimum; (6) međunarodna ekonomska rješenja moraju utvrditi pravila za upravljanje interakcijom među nacionalnim institucijama; (7) nedemokratske zemlje ne mogu računati na ista prava i povlastice u međunarodnom ekonomskom poretku kao demokracije, one trebaju igrati prema drukčijim, manje popustljivim pravilima. To su načela koja tvorcima sljedećega globalnoga gospodarskog poretka moraju prihvatiti. Najvažnije je da shvate paradoks onog što svako od tih načela ističe: globalizacija najbolje funkcionira kada nije gurnuta predaleko. (Rodrik, 2012)

ZAKLJUČAK

Globalizacija je postala glavna socio-ekonomska sila i tema rasprava u dvadeset i prvom stoljeću. Ali, valja ukazati i na postojanje autoreferencijalnih paradoksa vladajuće naracije o globalizaciji zbog predugog funkcioniranja u diskursu kojim se nastojao, a često i uspijeva, legitimirati i samolegitimirati ekonomski fundamentalizam, tržišni fundamentalizam, ekonomska globalizacija, nova ekonomija znanja i globalno društvo znanja, kao zavaravajuće znanstvene paradigme i nove ideologije.

Ukupni globalni procesi na globalnom tržištu s osvrtom na fenomen globalizacije sa svim karakteristikama i implikacijama na svjetsku ekonomiju, obilježavaju suvremeno svjetsko gospodarstvo, i analogno tome zorno ukazuje na procese u svjetskoj trgovini glede multilateralizma i regionalizma. Koncept "nove ekonomije" i ekonomije obujma u uvjetima globalizacije, predstavljaju suvremene koncepte implementirane u aktualnom gospodarskom ambijentu.

Prepoznavajući globalno tržište kao dijagram moderne moći i disciplinarnog društva, svjetsko tržište moglo bi poslužiti adekvatno kao dijagram imperijalne moći i društva kontrole. Globalno tržište, ne samo kao makroekonomski model, već i kao politička kategorija, ne može egzistirati bez određene forme pravne regulacije, a ova pak ne može opstati bez moći koja garantira njeno provođenje. Globalna dimenzija tržišta ne predstavlja samo genuinu formu svijesti, niti samo horizont praktičke imaginacije dugog trajanja, već ponajprije aktualni oblik organizacije, tj. novi ustroj.

Općenito se smatra da globalizacija posebice ugrožava zemlje u tranziciji i zemlje u razvoju, dok se njome najviše koriste razvijene zemlje, koje imaju najviše koristi od globalne cirkulacije kratkoročnog špekulativnog kapitala, koji se na osnovi informacijsko-komunikacijske revolucije, strelovito prenosi s jednog na drugi kraj zemljine kugle. To je danas jedno od najnepovoljnijih posljedica globalizacije, za koju se lijek vidi u pojačanoj regulaciji svjetskih novčarskih tijekova, pogotovo u većoj kontroli kratkoročnog špekulativnog kapitala.

Implikacije globalnog tržišta su izvor nebrojenih rasprava, posebice intenzivnih oko interpretacija utjecaja na investicije, novčane tokove, poslove, profit i blagostanje. Tako se na globalnom tržištu može zamijetiti redukcija uloge i utjecaja država u podizanju životnog standarda i blagostanja u svojim vlastitim granicama, ali i prisila države na deregulaciju svojih kompetencija u investicijama. Općenito se može reći da tranzicijska ostvarenja veoma mnogo odstupaju od onih očekivanih, pretpostavljenih i poželjnih. Ostvarenja ni u jednoj zemlji nisu išla u smjeru razvoja društva blagostanja.

Time se ne podržava tvrdnja da je moguće sve tajne otkriti naglobaliziranom tržištu i u njemu naći Arhimedovu točku tržišnog društva, sva proturječja i razvojne sposobnosti suvremenoga društva.

No najviše što je moguće očekivati od tako temeljitih i ambicioznih suočavanja s fenomenom globalizacije, te utjecaja njezina globaliziranoga tržišnog poretka na suvremena društva, posebice tranzicijskih zemalja, nije traganje za konačnim odgovorima i isticanje ambicije da se riješe svi dosadašnji teorijski problemi i anomalije. Suprotno, potrebnim se čini podići razinu rasprave kojom će se pokazati kako na drugačiji način prispjeti do novih teorijskih poimanja, skrivenih putova znanstvene spoznaje budućnosti.

LITERATURA

1. Atlan, H. (1979). *Le Cristal et la Fumée*. Paris: Le Seuil.
2. Bidet, J. (2008). *Opća teorija moderne: Teorija prava, ekonomije i politike*. Zagreb: Disput.
3. Castells, M. (1996). *The Rise of the Network Society (The Information Age: Economy, Society and Culture, Volume 1)*. Malden, MA: Blackwell Publishers, Inc.
4. Gilmore & Pine. (2007). *Authenticity: What Consumers Really Want*. Cambridge, MA: Harvard Business School Publishing.
5. Held, D. (1997). Retrieved from <http://www.globalpolicy.org/globaliz/define/2004/04heldinterview.htm>.
6. Held, D. et al. (1999). *Global Transformations: Politics, Economics and Culture*. Cambridge: Polity Press.

7. Horvat, B. (2001). Teorijsko i praktično zasnivanje privrednog planiranja. EKONOMSKI PREGLED, 52(7-8), str. 774-783.
8. Horvat, B. (2009). Defekti tržišta. EKONOMIJA / ECONOMICS, 4 / IX (www.rifin.com).
9. Hymer, S. (1976). The International Operations of National Firms: A Study of Foreign Direct Investment. Cambridge, Mass.: MIT-Press.
10. Peng, W. M. (2004). Identifying the big question in international business research. Journal of International Business Studies, 35, pp. 99-108.
11. Penrose, E. (1959). The Theory of the growth of the Firm. Oxford: Basil Blackwell.
12. Prigogine, I. & Stengers, I. (1979). La Nouvelle Alliance. Paris: Gallimard.
13. Quiggin, J. (2001). Globalization and Economic Sovereignty. Journal of Political Philosophy, 9, pp. 56-80.
14. Rodrik, D. (2012). The Globalization Paradox: Why Global Markets, States, and Democracy Can't Coexist . Oxford: Oxford University Press.
15. Stiglitz, E. J. (2007). Making Globalization Work: The Next Steps to Global Justice. New York: W. W. Norton & Company.
16. Tucak, I. (2007). Globalizacija i državni suverenitet. HRVATSKA JAVNA UPRAVA, 7(1), str. 139-170.
17. Väyrynen, R. (2001). Globalisaatiokritiikki ja kansalaisliikkeet. Tampere: Tammer-Paino Oy.
18. Vercellone, C. (2007). Kognitivni kapitalizam. Zagreb: Politička kultura.